

De Missionaire Parochie, de liturgische muziekkeuze en de kerkmusicus

Ruud Hoogenboom, gepubliceerd in het blad KDOV

Inleiding

Het wordt een uitdaging voor toekomstige kerkmusici in de katholieke kerk om keuzes in het repertoire te maken. ‘Welke rol speelt de kerkmusicus nog?’ Deze vraag stelt redacteur Cees-Willem van Vliet zichzelf ook in *Muziek&Liturgie* van oktober 2023: “Tegenwoordig, zo stellen sociologen in onze pluralistische westerse samenleving, is de kerk in al haar verschijningsvormen slechts één van de talloze spelers op de wereldmarkt van religie en zingeving. Plaatselijke of meer regionaal gerichte gemeenschappen moeten ofwel alle individuele wensen, verlangens en keuzes zien te verenigen onder één dak, of wel zich richten op specifieke doelgroepen zoals bijvoorbeeld intellectuele zinzzoekers, sacramenteel begeesterden, klassieke kerkmuziekkliefhebbers of mensen voor wie het geloof in de opgestane Heer zich uitsluitend in de ruigste gitaarmuziek manifesteert. Hoe langer hoe meer wordt duidelijk wat dat betekent voor ons kerkmusici en liturgen in de plaatselijke of meer regionaal gerichte gemeentes. Hoe kunnen we dat organiseren, ook met het oog op de ‘komende wereld’? Spannende vragen, die een blik naar buiten behoeven, verbeelding, en een open gesprek ‘op de markt’.” **(1)**

Onmiskbaar is de kerkmuziek onderhevig aan veranderingen. Nieuwe kerkmuziekgenres, secularisatie, teruglopend aantal kerkmuziekstudenten, corona, nog meer kerkverlating. ‘Hoe krijgen we de regie terug?’ vraagt Peter Ouwerkerk zich terecht af. “Ons aandeel kan zijn: door – liefst slow – goed na te denken over hoe we de komende tijd de kerkmuziek vorm willen geven. [...] Het is zoeken naar balans, waarbij evenwicht komt tussen het mooie van toen en het mooie van straks”. **(2)**

Ook Sanne Nieuwenhuijsen en Anthony Zielhorst vragen zich bij het bezoeken van kerkdiensten in Den Bosch af: “Maken wij met ons professioneel kerkmuzikaal beleid wel de juiste keuzes voor de gemiddelde parochiekerk? Sluit datgene wat wij nastreven wel aan bij wat de reguliere kerkganger bezighoudt?”. **(3)**

Krijgen we, gezien de massale kerksluitingen, straks in de katholieke kerk maar met twee soorten ‘parochies’ te maken: muzikaal hoog-kerkelijke gemeenschappen en missionaire parochies met alleen ‘evangelische’ Lofprijis-/Emmanuel-/Opwekkingsliederen. Of ligt het probleem niet zo zwart-wit? In hoeverre moeten vakverenigingen en kerkmusici zich mengen in deze discussie? En hoe verhouden we ons als kerkmusici tot de Missionaire Parochie-beweging? Een eerste aanzet tot discussie.

Verregaande keuze van bisdom Breda

Moeten we nog wel op de oude wijze door? Het Bisdom Breda heeft definitief gekozen voor een andere weg. De ‘houdbaarheidsdatum van de huidige parochiestructuur’ is in zicht. “De toekomst van de Kerk ligt niet in structuren, maar in de mens zelf. Gelovigen moeten zelf in beweging komen. [...] Door minder tijd te besteden aan het in stand houden van het huidige Kerk zijn, kunnen we meer tijd besteden aan het andere Kerk zijn”, aldus vicaris-generaal Norbert Schnell. Dit bisdom zet stevig in op de ‘Missionaire Parochie’, de andere bisdommen staan hier nog wat huiverig tegenover. **(4)**

Breda wil af van het ‘consumentengedrag’, waarbij parochianen alleen op schakelmomenten langskomen om dan ook nog het nodige te ‘eisen’. De kerk lijkt nu wellicht teveel op een evenementenbureau dat op scharniermomenten lippendienst móet bedrijven aan de mondige parochiaan, die opeens op de stoep staat. **(5)**

Breda wil ook af van het sterke individualisme van de huidige Westerse wereld. Hun nieuwste brochure heet ‘Nieuwe wijn in nieuwe zakken’. Bij een nieuwe situatie horen nieuwe kerkbeelden: Wij zijn zout der aarde, licht der wereld, Lichaam van Christus. “En elk lichaam heeft ledematen die onvervangbaar zijn. Zo is het ook met de Missionaire Kerk: iedere gedoopte is onvervangbaar en is met zijn of haar specifieke gaven en talenten gevraagd. [...] Missionair Kerk-zijn vraagt dus om een andere, meer evangelische wijze van Kerk-zijn”. De brochure vervolgt: “De ommekeer in ons denken

en doen, waartoe paus Franciscus ons oproept, is geen afrekening met het verleden. Durf je, zoals Abraham, met vertrouwen het verleden los te laten en met elkaar opnieuw af te stemmen op het plan van de Heer voor de toekomst?”. **(6)**

Dat zou dus ook weleens consequenties kunnen hebben voor de te maken kerkmuzikale keuzes!

De drie sleutels van de Missionaire Parochie

Jezus vraagt volgens de Bredase brochure van elke (parochie)gemeenschap slechts dat we de schat van het geloof leven, viëren en doorgeven. ‘Zoek eerst het Koninkrijk en zijn gerechtigheid; dan zal dat alles u gegeven worden’ (Mt. 6,33). De Missionaire Parochie gaat uit van drie belangrijke richtlijnen (sleutels) die een nieuwe toekomst ontsluiten:

- 1) Prioriteit van evangelisatie
- 2) Goed leiderschap
- 3) De kracht van de Heilige Geest

En dat alles bij elkaar gehouden door de sleutelring: de eucharistie. **(7)**

“Voor het slagen van de missie is het belangrijk dat we blijven werken aan gastvrije gemeenschappen. [...] In het Engelse taalgebied wordt gesproken over het belang van de drie H’s: Hospitality, Homily & Hymn; werken aan gastvrije gemeenschappen waarin nieuwkomers gezien en aangesproken worden; preken die als voedsel zijn en mensen helpen om te groeien in hun missie; en zang waardoor God geëerd wordt en mensen geraakt worden”. **(8)**

Conferentie Missionaire Parochie 2024

Op zaterdag 6 april 2024 (de zaterdag na Pasen) was in Veenendaal de 3^e Nederlandse conferentie ‘Missionaire Parochie’, die zo’n achthonderd deelnemers (en niet alleen katholieken) uit het hele land trok. Het thema was ‘Volg Mij!, wat uiteraard elke christen als taak heeft. Aanwezig waren maar liefst vijf bisschoppen.

Uitgangspunt voor deze conferentie waren de boeken *Als God renoveert* en *Missionaire Kerk: Meer dan parochie alleen* van de Canadese priester fr. James Mallon en *Rebuilt* van de Amerikaanse priester fr. Michael White en Tom Corcoran.

Na de opening volgde een Eucharistieviering waarin kardinaal Eijk voorging. Voor de muzikale ondersteuning was een speciale muziekgroep samengesteld onder leiding van Cissy en Bas Suijkerbuijk van de organisatie ‘UPrayse!’. Naast worship-liederen werden ook de vaste misgezangen gezongen. Maar ook bekende liederen als *De Heer is waarlijk opgestaan* (GvL 424) en *U zij de glorie* (GvL 532), gezongen met popband én trompet. Dat is wel even wennen. Tevens een prachtige Nederlandstalige zetting van *Victimae paschali* (die zou in menige parochie niet misstaan!) en later bij de Aanbidding de goed meegezongen gregoriaanse hymne *Pange Lingua* (GvL 838, waarvan de laatste twee coupletten, het *Tantum ergo*, werden gezongen), begeleid op een elektrische piano, dat dan wel. Een opmerkelijk breed repertoire.

Gezien deze liturgische muziekkeuzes probeert de ‘Missionaire Parochie’-gemeenschap dus geen eigen repertoire te promoten c.q. opleggen en ligt het dus niet zo zwart-wit als Van Vliet het beschrijft. In de marge van deze conferentie heb ik mijn licht opgestoken bij onder meer Cissy en Bas Suijkerbuijk.

Still uit 'terugblik conferentie' met het combo o.l.v. Cissy Suijkerbuijk op de Conferentie Missionaire Parochie van 6 april 2024

Muzikaal-liturgische 'grabbelton'

In feite was de liedkeuze op 6 april vergelijkbaar met wat Kees Blijdorp in 'Musica Sacra' bij de evaluatie van tien jaar het protestantse 'Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk' een 'grabbelton' noemde. Dit Liedboek (2013) "zet allerlei 'liedculturen' bij elkaar. Maar eigenlijk is het een grabbelton. Een allegaartje van psalmen, onberijmde psalmen, stukjes uit ordinaria, tafelgebeden, Opwekking en Praise, canons, Taizé, Iona, die goeie ouwe Barnard en Vogel en nog aardig wat Liedboek voor de Kerken. Kortom: voor iedereen zit er wel wat bij. [...] Natuurlijk, ik weet het, het hoort bij deze tijd om zaken die verschillend zijn te combineren. Bricolage-liturgie wordt dat genoemd [...] en per definitie levert dat dan iets bijzonders en verrijkends op. Fusion, zeg maar. Dat kan een keuze zijn. Niet de mijne". (9)

Erik Heijerman, hoofdredacteur van het Gregoriusblad, constateert bij het protestantse tv-programma 'Nederland zingt' dat 'klassieke liederen' wel af en toe worden gezongen in "lichte-muziekstijl, inclusief scoops. De zangers heffen daarbij hun armen in aanbidding". Hij verwijt in zekere zin tekstschrijvers dat zij God werkelijk hebben gevonden: "De teksten zijn orthodox, vaak in de ik-vorm geschreven en drukken eerder vertrouwen en overtuiging uit dan twijfel. De gelovige *int* zijn geloof niet, zij *uit* het – de persoonlijke geloofsbeleving en 'het gevoel' staan centraal". (10)

De vraag is of 'men' (en vooral jongeren) het inmiddels niet hebben gehad met de zwaar aan Gods bestaan twijfelende 'Oosterhuis'-aanhangers in de kerk. De Heer is toch werkelijk verrezen?! Is de Missionaire Parochie-beweging een golfbeweging de andere kant op?

Emo-cultuur

Er zijn meer bezwaren tegen de 'emotie' in de liturgie (en daarbuiten). We leven in een emo-cultuur, waarin het eigen ik centraal staat. In onze relaties haken we vaak af wanneer onze emoties veranderen. "Daardoor ontnemen we onszelf de mogelijkheid om echte liefde te laten groeien. Of om ons geloof te verdiepen", aldus Ed Arons, oud-hoofdredacteur van Katholiek Nieuwsblad. "In sommige evangelische kringen zijn negatieve emoties 'des duivels' en positieve emoties een 'must'. De gelovige moet worden opgepept. Geheel in lijn met onze huidige cultuur. Maar als we zo als gelovige leven, missen we Gods uitnodiging om ons geloof te verdiepen, wanneer het duister wordt". (11)

Missionaire parochie-liederen of vernieuwd taalgebruik GvL?

Jan Schuurmans was als kerkmusicus betrokken bij het bisdom Breda, zoekt nog steeds de liederen voor de Berne Heeswijk-missaaltjes uit en is cantor en dirigent in de kathedraal van Breda. Over de toekomst van de kerkmuziek zegt hij: “We zien natuurlijk allemaal dat de kerken leger worden en dat met name de jongere generatie wegblijft. Dat heeft ook gevolgen voor de kerkmuziek. Ons bisdom is al weer enkele jaren bezig om parochies te revitaliseren door het project *De missionaire parochie* dat ook landelijk de nodige aandacht krijgt. De voorkeur voor Praise & Worship met een band is niet de mijne. Graag kijk ik liever ook eens goed in onze bestaande bundels zoals GvL, Zingt Jubilate, Liedboek etc. Ik gebruik dan als criteria: meer gericht tot God, eenvoudige en toegankelijke taal, bijbels, beeldrijk, en niet individualistisch. Daar komt nog bij dat het moeilijk is om capabele instrumentalisten te vinden voor een band of combo”.

En wat betreft de muziek: “Die wordt soms te veel gericht op de emotie, terwijl de vorm dan wordt verwaarloosd. Volgens mij is het belangrijk om bij de keuze van de muziek uit te gaan van de juiste liturgisch-muzikale vorm en de juiste emotie op het juiste moment in de viering. Aan de andere kant is er in onze Nederlandstalige liederen de drempel van de taal: het taalgebruik in veel van onze liederen staat zo ver af van de hedendaagse taal, dat het vervreemdend werkt. Het zou goed zijn als daar nog eens goed naar gekeken wordt.” **(12)**

Erik Heijerman constateert dat in evangelische kringen nauwelijks Barnard-liederen gezongen wordt. Diens beeldrijke taal en goede poëtische theologie is voor velen onbegrijpelijk (geworden).

“Tegenwoordig gaat het zo: ‘Loof de Heer, o mijn ziel / O mijn ziel, prijs nu zijn heilige Naam / Met meer passie dan ooit / o mijn ziel, verheerlijk zijn heilige Naam.’ Simpele taal, recht uit het hart, niet moeilijk doen, geen poëtische hoogstandjes, voor iedereen begrijpelijk, en het gaat tenminste over mezelf. Zeker. Maar voor mijn ziel wordt het zo helaas ál te gemakkelijk: elke poëtische zeggingskracht, elk geheimenis is verdwenen”. **(13)**

Dat klinkt wat overdreven pathetisch. Dat teksten een bepaalde eenvoud hebben, hóeft geen probleem te zijn. Wanneer een tekst echter iedere vorm van poëzie ontbeert, wordt het problematischer. De ik-gerichtheid van een zangtekst (een tekst, gesteld in de eerste persoon enkelvoud) is namelijk een verschijnsel dat ook in veel psalmen voorkomt (‘Loof de Heer, o mijn ziel’ is dan ook een psalmcitaat, en wel uit de psalmen 103 en 104. Maar binnen al die psalmen, die (vaak deels) in de ik-vorm zijn gesteld, speelt dan wel een heel ander verschijnsel: de christologische ‘lezing’ van zo’n psalm - het verstaan van Christus’ stem, die zich in deze psalmen tot de Vader richt (vox Christi ad Patrem), of de stem van de Kerk die tot Christus bidt (vox Ecclesiae ad Christum). Sinds de christelijke Oudheid hoort dit tot de kern van het christelijk gebed van de Westerse Kerk. Op een dergelijke ‘lezing’ van de psalmen zijn dan ook vrijwel alle gezangen van de Romeinse liturgie (en daarmee dus het gezongen gebed van de R.K.-Kerk) als zodanig gestoeld. Het is dus echt ‘te eenvoudig’ om een al te grote kritiek te leveren op het hoge ik-gehalte van veel liederen, zeker als deze liederen zijn gebaseerd op psalmteksten die als zodanig in de ik-vorm zijn gesteld. Zou het niet beter zijn als we opnieuw aansluiting zouden zoeken bij die oer-klassieke vorm van christelijk gebed, gebaseerd op deze christologische lezing van de psalmen? Té poëtische teksten worden vaak als (te) hoog-kerkelijk ervaren.

Praise & Worship

In het Gregoriusblad nr.3 (2022) kreeg een voorstander van ‘praise & worship’, kerkmusicus Frank den Bakker, de mogelijkheid om zijn argumenten in te brengen. Het prijzen van God als Schepper en het verkondigen van zijn grote daden en danken voor zijn liefde en trouw is méér gewenst: “God roept in de Bijbel de gehele schepping op om Hem te prijzen en te loven. [...] Worship is juist de meer ingetogen manier [...] en persoonlijker van aard”, zoals ook fr. James Mallon uitlegt. Het gaat dus niet alleen om vrolijke en stevige Praise-(upbeat)liederen.

Deze lichte genre-liederen vind je in steeds meer bundels, maar ook in de door Code-Music uitgegeven koormuziek. Ook Mallon maakt gebruik van Contemporary Worship in zijn vieringen. Welke argumenten heeft Den Bakker?

- 1) Parochianen zoeken de kerk niet op 'in hun voorliefde voor een bepaalde muziekstijl', maar zoeken contact met hun Schepper en met elkaar;
- 2) De parochie is divers, een dwarsdoorsnede van de maatschappij. "Muziek is uitermate belangrijk voor het overbrengen van de Bijbelse boodschap en de beleving daarvan";
- 3) Met elkaar zingen is verbindend. "Een viering moet kunnen communiceren met de mensen die er komen, zodat iedereen er wat mee kan in het dagelijks leven";
- 4) Het doel van lichte muziek is niet het trekken van sommige groepen mensen, maar het aansluiten aan wat bekend in de oren klinkt;
- 5) Lichte muziek is allang niet meer voor alleen de jeugd. "Al drie opeenvolgende generaties gaan met veel plezier naar allerlei popconcerten";
- 6) Veel traditioneel opgeleide kerkmusici zijn onvoldoende bekend/bedreven in de lichte muziek. "Maar juist in de verbreding van de muziekstijlen komt de veelkleurigheid tot uiting".

Voor Den Bakker staat buiten kijf dat organisten of comboleden kwaliteit moeten brengen, muzikaal-technisch verantwoord. Popmuziek moet juist niet sentimenteel zijn, maar dat is niet hetzelfde als emotioneel. Immers muziek raakt mensen, als het goed is. De liturgische (lichte) muziek "vereist een zorgvuldig zoeken naar wat in een specifieke liturgie de boodschap zal versterken en overbrengen. De kerkmusicus van nu moet dus veel in zijn of haar mars hebben om een juiste keuze te maken. [...] De band of het combo hoeft het orgel hierbij absoluut niet te verdringen. Sterker nog: je kunt die twee prima combineren als je weet wat je doet. [...] Laten we geen enkele muziekstijl bij voorbaat uitsluiten van gebruik in een liturgieviering, maar dankbaar gebruik maken van de overvloedige veelkleurigheid die ons door de Schepper is gegeven". **(14)**

Dirk Zwart kreeg de gelegenheid om in dat Gregoriusblad tegengas te geven en dat dééd hij: "Noem mij één reden waarom de kerk deze prachtige, levende traditie, zou inruilen c.q. verkwanselen voor Praise & Worship, *Opwekking*, *Psalmen voor Nu* en andere vormen van relipop? Dat is volgens mij geen vernieuwing, maar regeneratie, achteruitgang. Muziek en teksten met weinig diepgang, slappe hap! Kerkmuzikaal populisme! Waarom zou je dat willen?"

Zwart citeert James Mallon uit *Als God renoveert*: "We moeten bereid zijn de eredienst te vieren met muziek die de mensen die samenkomen aanspreekt, muziek die hun niet vreemd is, muziek waar ze zelfs van kunnen genieten". Maar volgens Zwart geldt dat voor zowel iemand die niets 'beleeft' bij "een traditioneel kerklied als voor iemand (zoals ik) voor wie juist het relipoplied ergernis, aversie en agressie oproept".

"Ook het missionaire element gaat maar ten dele op". Evangelische gemeenschappen trekken popmuziekiefhebbers, maar grote stadskerken en -kathedralen trekken met hun hoogwaardige koren juist liefhebbers van Bach, Pärt, evensongs. "Wat 'aansprekend' is voor de een, hoeft niet 'aansprekend' te zijn voor de ander, en vice versa". **(15)**

En daar heeft Zwart natuurlijk ook een punt. Gaan de vakverenigingen van kerkmusici voor het één of het ánder of juist voor allebei, afhankelijk van de situatie waarin de professionele kerkmusicus zich bevindt.

Centrale vraag blijft: Wie bepaalt de artistieke maat? Hoe bepalen we de maatstaf voor kwaliteit van het sacrale? Wat is 'beter' als het over stijl gaat? De identiteit van een kerkgemeenschap speelt een rol, maar is niet allesbepalend. Moet een kerk hoe dan ook 'gastvrij en toegankelijk' zijn? Zijn sacraal en seculier überhaupt te combineren met 'schoonheid' als criterium? Zijn Brahms en Borsato te verenigen? Moeilijke vragen. Muzikaal gezien kan niet alles. **(16)**

Vernieuwend repertoire

Martin Hoondert, universitair hoofddocent 'Muziek, Religie & Ritueel' (Tilburg), analyseerde de muziek die gezongen werd op de tweede Missionaire Parochie-conferentie in Breda (maart 2022). Er was volgens de website www.missionaireparochie.nl toen 'gekozen voor een muziekstijl die nog weinig vertegenwoordigd is in katholieke parochies: praise and worship'. "Het lijkt erop dat hier een repertoire gepresenteerd wordt dat mensen kan enthousiasmeren en bovendien de goedkeuring krijgt van de Nederlandse bisschoppen, of in elk geval van mgr. Liesen van het bisdom Breda, die een van de initiatiefnemers was van de conferentie". Dan volgt een analyse van de liederen, die naast de Bonifatiusmis (M. Wittal = Emmanuel), volgens Hoondert vooral wat UPrayse!-liederen omvat. Hier slaat Hoondert de plank volledig mis. Op deze bewuste conferentie werd met name repertoire gezongen van Opwekking, Hij leeft! (Emmanuel), Loretto (Oostenrijk) en vooral recentere Engelstalige praise and worship, geen liederen van UPrayse! zelf. Een groot aantal van de toen gezongen liederen is overigens wel op de UPrayse!-website te vinden.

Initiatiefnemers van UPrayse!, een platform voor muzikanten die een bijdrage willen leveren aan het leven van de kerk, zijn de eerder genoemde Bas en Cissy Suijkerbuijk.

Er vallen Hoondert twee zaken op bij de liedkeuze. Veel Engelstalige liederen, die "geen onderdeel zijn van het Repertorium zoals dat is vastgesteld door de Nederlandse Bisschoppenconferentie". Ten tweede dat geen enkel lied gekozen is uit het repertoire dat de afgelopen decennia is ontwikkeld voor de Nederlandstalige liturgie. "Er ontvouwt zich hier een nieuwe, eigen muzikale wereld die niet geworteld is in de rooms-katholieke kerk in Nederland".

Hoondert vermeldt hierbij niet, dat dit zeker ook te maken heeft met het feit dat de verschillende liturgische uitgeverijen liederen van nieuwe bewegingen, alsmede de wereldwijd verbreide 'praise and worship'-muziek, decennia lang niet in de zondagsmissaaltjes hebben opgenomen. Sinds zo'n vijftien jaar worden er soms Taizé-liederen en, een enkele keer, een Emmanuel-lied opgenomen. De door Martin Hoondert genoemde 'worteling' in de katholieke kerkmuziek was in dat opzicht dus moeilijk mogelijk.

Het is duidelijk, dat de liedkeuze bij de conferentie van 2024 veel beter beantwoord aan het beeld dat Hoondert voor ogen heeft!

Een van Hoonderts conclusies is, "dat het onderscheid tussen 'muziek van de kerken' enerzijds en 'muziek van de cultuur' anderzijds vervaagt. (17) Maar een dergelijke 'vervaging' heeft op meer momenten in de geschiedenis van de kerkmuziek plaatsgevonden. Dit laat ook zien dat de 'kerkmuziek' niet een geïsoleerde 'muzieksoort' is, maar altijd in een breder verband staat.

Liturgische bruikbaarheid?

Ook Richard Bot (diocesaan referent kerkmuziek bisdom Rotterdam) mengde zich in de discussie 'Missionaire muziek – realiteit of idee-fixe'. Ook hij was kritisch.

Allereerst constateert hij dat op de websites van de Gemeenschap Emmanuel en UPrayse! slechts sprake is van 'liederen', waar de 'winst' van Vaticanum II nu juist was, dat de functionaliteit van elk gezang als onderdeel van de eucharistieviering "uit de aard van de rite vragen om een eigenstandige muzikale vorm en de liedvorm is daarom voor diverse momenten niet de geschikte vorm. [...] Ook voedt de foutieve term de suggestie dat muziek tijdens de eucharistieviering alleen maar 'liedjes' zijn en dan lijkt het er bovendien op dat je 'alle liedjes' op iedere plaats in de liturgieviering kunt zingen". Uiteraard doet die algemene aanduiding 'liederen' (uit gemak en laagdrempeligheid?) inderdaad geen recht aan de liturgische functionaliteit.

Bot komt met vragen over de praktische functionaliteit, waar wel wat op af te dingen is:

a) De gezangen staan niet in de zondagsmissaaltjes, dus moeten ze met een apart inlegvel erbij gevoegd.

Nieuwere gezangen staan echter zelden of nooit in zondagsmissaaltjes; dergelijke gezangen moeten doorgaans eerst 'hun weg vinden' in de kerk, alvorens te worden opgenomen in het 'breedkerkelijk liedrepertoire' van de zondagsmissaaltjes. Een liedrepertoire dat inmiddels steeds minder 'breedkerkelijk' lijkt te zijn geworden. Daarom zou het goed zijn om dit weer eens uit te breiden (evenals het repertorium van goedgekeurde gezangen). Ook veel jongeren- en middenkoren gebruiken overigens inlegvellen.

b) De websites en partituren geven niet aan op welke plaats in de orde van dienst c.q. op welke zondag/feest in het liturgisch jaar dit gezang geschikt is. Hier wordt echter aan gewerkt.

c) Soms ontbreken partituren en akkoordsymbolen bij de gezangen van UPrayse!

d) Nogal wat gezangen zijn muzikaal technisch vooral als solozang of koorzang gedacht, maar zijn door hun hoge tempo en/of ritmen ongeschikt voor samenzang. Dit is m.i. meer een theoretische kwestie. Ik weet uit ervaring dat een groot deel van de betreffende gezangen goed tot zeer goed worden meegezongen. Participatie is niet voor niets een belangrijk uitgangspunt voor veel van de door UPrayse! gekozen gezangen. Als dit in de praktijk anders zou uitpakken had men het wel aangepast.

Bot heeft ook inhoudelijke bezwaren, die deels ook te weerspreken zijn:

1) Veel gezangen zijn gedacht vanuit een gitaarbegeleiding (akkoordsymbolen), waarmee veel amateur-organisten niet uit de voeten kunnen; de meerstemmige koorzetting is veelal niet geschikt als orgelbegeleiding. Niet al deze liederen zijn gemaakt voor een klassieke orgelbegeleiding, maar dat kan bij sommige wel. Dat vraagt vaak inderdaad iets meer muzikaal voorstellingsvermogen. Toch is er veel mogelijk, zie de opmerking van Frank den Bakker. De orgelbegeleiding kan daarbij toch heel eenvoudig blijven, iets wat voor amateur-organisten ook prettig kan zijn.

2) De vocaliteit is vaak pover, de stemvoering nogal eens onhandig en de melodieën zijn zonder begeleiding vaak 'zielige deuntjes'. Ook is het stembereik soms erg laag.

Waar het populaire ('pop') muziek betreft, werkt melodieën echter heel anders dan bijvoorbeeld in het klassieke 'lied', dus dat is appels met peren vergelijken. Het gaat in de popmuziek vaak veel meer om een telkens terugkerend 'thema' (bijvoorbeeld een 'hook'). Zonder afdoende begeleiding kan het dan inderdaad verworden tot een 'zielig deuntje'. Maar dat doet geen recht aan het genre. Daarnaast zijn er bovendien veel actuele praise and worship liederen waarin (als een soort 'effect') de melodie op enig moment wordt geoctaveerd. Dat brengt vaak een voor de gemeenschap te moeilijke toonsoort met zich mee (eerst te laag en vervolgens te hoog). Dergelijke toonsoorten zijn dan feitelijk ongeschikt voor gemeenschapszang.

3) De ritmische notatie bij UPrayse! is soms onvolledig en/of incorrect, in onhandige toonsoorten, de tekstspatiëring onder de notenbalk klopt soms niet en de vocale stemmen staan niet altijd recht onder elkaar. Upraise! geeft aan dat suggesties meer dan welkom zijn, dus ligt daar een 'schone taak' voor Bot of andere kerkmusici.

Bij de *Gloria* van de 'Bonifatiusmis' (Wittal) valt Bot over het herhalend refrein tussen de koorzettingen door (dus beperkt deze ook nog eens de samenzang!), want een *Eer aan God* is hoe dan ook een hymne zonder refreintekst. "Vanuit ritueel oogpunt vind ik het niet verdedigbaar". De woord-toonverhouding klopt ook niet en theologisch gezien kun je niet alle zettingen van de 'coupletten' uniform houden.

Wanneer echter een gemeenschap de nieuwe Gloria-zetting net begint aan te leren is het wel 'handig' om deze refreinregel vaak te zingen (snellere participatie). Als deze in een parochie inmiddels bekend is, kan deze worden beperkt tot begin en eind. En een herhalende melodieën zorgt er ook sneller voor dat de gemeenschap meezingt met de Gloria-tekst. Wellicht gaat het dus hier om een bewuste 'missionaire' keuze. Niets staat een kerkmusicus natuurlijk in de weg om de

gemeenschap ook rijkere Gloria-zettingen aan te leren, die qua woord-toonverhouding, de tekst inhoudelijk van meer nabij volgen (vgl. Bots 'ritueel-theologisch' argument).

En er zijn volgens Bot ook nogal wat essentiële verschillen met de oorspronkelijke Franse versie. Verder constateert Bot een aantal onvolkomenheden op de website van UPrayse!, die nog steeds niet goed verholpen zijn. Een begrip als 'songtekst', akkoorden die niet beschikbaar zouden zijn, maar wél gewoon als akkoordsymbool staan afgedrukt, partituur (terwijl er alleen een éénstemmige melodie is), etc. **(18)** Ook hier staat men open voor suggesties ter verbetering.

Ik heb onder meer hierover op de conferentie van april 2024 contact gezocht met Bas en Cissy Suijkerbuijk. Ze zijn bezig met een aantal zaken:

- 1) Aan de liturgische bruikbaarheid en liturgische zondag/feest-suggesties (zie punt b van Richard Bot) wordt gewerkt.
- 2) Er is meer mogelijk dan alleen hun muziek. Op de website van de Missionaire Parochie staat het als volgt:

"Muziek in de missionaire parochie

'**Missionair**' wil zeggen dat we als eerste rekening houden met nieuwe mensen, mensen die voor het eerst in de kerk komen. Welke muziek raakt hen? Welke muziek helpt hen het beste om zich te openen voor God en Hem te ervaren? Hoe kan muziek eraan bijdragen dat mensen graag terugkomen?

In een missionaire parochie moeten we onze eigen voorkeur aan de kant durven schuiven. We worden uitgedaagd om de voorkeur van de mensen die we willen bereiken op de eerste plaats te zetten. Het gaat erom wat mensen 'hier en nu' aanspreekt en hen helpt om in contact te komen met God.

Meerdere muziekstijlen kunnen goed functioneren in een missionaire parochie, voor verschillende doelgroepen. Een muziekgroep, koor, band of cantor kan de muziek (bege)leiden. Het gaat in alles om de houding: Christus staat centraal. En welke stijl, vorm of welke concrete liederen we ook kiezen, we willen mensen helpen om hun hart voor God te openen en Hem te aanbidden. Daarbij hoort ook een goede kwaliteit van de muzikale ondersteuning.

(<https://missionaireparochie.nl/muziek-de-missionaire-parochie>)

- 3) Er is vanuit UPrayse! een cursus (3 avonden + 1 dag of weekend) 'Muziek in de Missionaire Parochie' opgezet om medewerkers/muzikanten beter toe te rusten. Momenteel wordt hard gewerkt aan een video-versie van deze cursus, die, naar verwachting, in najaar 2024 beschikbaar zal zijn.
- 4) UPrayse! verzorgt diverse trainingen en workshops op dit gebied. Kijk voor meer informatie en contact op hun website: <https://uprayse.nl>. Daarnaast wordt verwezen naar initiatieven in het Verenigd Koninkrijk door het One Hope Project (een praktische online training voor katholieke muzikanten: <https://www.onehopeproject.co.uk/ohpacademy>) en in Amerika het Vigil Project: <https://www.thevigilproject.com>, waarop ook veel gratis bronnen en opnamen te vinden zijn die als inspiratie kunnen dienen voor parochies in Nederland en Vlaanderen.

Overigens verhuizen Bas en Cissy Suijkerbuijk met hun gezin binnenkort voor een aantal jaren naar de VS om zich in te zetten voor vergelijkbare projecten aldaar.

Theorie en praktijk

Recentelijk verscheen van de hand van Bas en Cissy Suijkerbuijk het artikel *Liturgie in de (missionaire) parochie. Een theorie in praktijk*. Dit artikel verscheen bij gelegenheid van 60 jaar *Sacrosanctum Concilium* (SC, Liturgieconstituties Vaticanum II). Hieruit wordt uitvoerig geciteerd, al dan niet in relatie tot andere constituties en decreten uit die tijd en kerkelijke documenten en (inleidingen op) de liturgische boeken van Vaticanum II. Daaruit blijkt dat ze uitstekend op de hoogte zijn van de vereisten voor goede liturgische muziek/gezangen en waar deze geplaatst zouden moeten worden in een liturgische viering.

Ze focussen in de eerste twee thema's ook op 'de muzikale gebedsleider' (en dat is dus meer/anders als koordirigent) en de (muzikale) structuur van de liturgie. Om te weten wat hun uitgangspunten zijn voor de (toekomstige) 'Missionaire muziek' is onderstaand gedeelte interessant.

"Belangrijk voor ons is de afsluiting met thema 3: *Missionaire (muziek)keuzes*. De liturgie is gericht op de ontmoeting met de levende Heer. Het is niet een star navolgen van rubrieken (al blijft de liturgie op voorhand gegeven en kan zij nooit een 'eigen maaksel' zijn)".

a) Authentieke liturgie evangeliseert en is missionair

"Iedere authentieke liturgische viering evangeliseert en leidt naar een Godsontmoeting. (zie *Desiderio desiderave*, nr.37). Een liturgie die heel obscuur is (vgl. SC, 34), met moeilijk 'te vatten' gezangen, zonder enige mogelijke vorm van participatie (vgl. *Musicam sacram*, 16) bemoeilijkt die Godsontmoeting. Laat daarom de viering waarachtig 'godmenschelijk' (vgl. SC 2) zijn, waarbij alles op een natuurlijke (menschelijke) manier gebeurt: niet overdreven, maar met een soort 'plechtige eenvoud' (vgl. SC 34).

b) Fundament voor muzikale keuzes zijn de liturgische teksten van de dag

"Voor de muziekkeuze putten we uit een eeuwenlange traditie en zijn we tegelijk toekomstgericht (vgl. Mt. 13,52). Gebruik oude en nieuwe muziek. Breng oude muziek 'up to date' en maak eigentijdse muziek geschikt om te bidden (vgl. SC 114 en 116). Bedenk daarbij, dat we in de (Romeinse) liturgie vrijwel altijd Gods Woord zingen. Voor de Eucharistie gaan we bijvoorbeeld te rade bij de zangteksten uit het Romeins Missaal (openings- en communie-antifoon), uit het Graduale Romanum en het Graduale Simplex (*introitus*, *offertorium* en *communio* van de betreffende dag) en het Lectionarium (antwoordpsalm, alleluia-vers en soms sequentie). Bij deze teksten sluiten we vervolgens muzikaal aan met participatieve gezangen (open en gesloten zangvormen). Vergeet bovendien de herhaling niet, zodat iedereen ergens kan aanhaken.

c) Missionaire liturgie is gastvrij, vreugdevol en gericht op bekering tot de Heer

“Neem iedereen mee, haal ze af waar ze staan. [...] Geef ze echt voedsel (vgl. Hebr. 5, 13-14), ook in de zang en muziek. Het zingen van Gods Woord is daarin leidend. En laat in alles (de manier van vieren, de muziek) een echte (christelijke) vreugde (vgl. Neh. 8.10; Fil. 4,4) doorstralen, die hoort bij mensen die de Heer hebben ontmoet”. **(19)**

Bas Suijkerbuijk was overigens 18 jaar in dienst van de Nationale Raad voor Liturgie en is momenteel werkzaam in Parijs als internationaal verantwoordelijke Zang en Liturgie voor de Gemeenschap Emmanuel (Emmanuel Music). Cissy is nauw betrokken bij Koemi (voorheen Kisi) en als koördinant actief. Beiden zijn als initiatiefnemers ook actief voor stichting UPrayse! en verzorgen/schrijven muziek.

Welke stijl of genre ‘overwint’?

Heijerman denkt (en hoopt) niet dat ‘praise & worship’ tot een omslag in de kerken zal leiden. “De bestaande kerkliedstijl wordt weliswaar verlaten, maar er komt geen nieuwe, doch een reeds lang bekende populaire stijl voor in de plaats: die van de lichte en de popmuziek”. **(20)**

Kortom: deze liederen zijn volgens hem geen ‘blijvertje’ in het kerkmuzikale aanbod.

Cabaretier Tim van Wijngaarden, bekend onder de naam TimZingt, schreef in 2023: “Nu ben ik met terugwerkende kracht zielsdankbaar dat dat jongetje met de oude berijming is opgevoed. Die soms hermetische taal heeft me zo gegrepen, dat ik als ik weer eens een psalm hoor, zing of lees, emotioneel meer geraakt wordt dan door de laatste 400 opwekkingsliederen (dit kan geheel aan mij liggen). Ik ben de breedte, lengte en diepte van de psalmen meer gaan waarderen. De oude berijming heeft een zeggingskracht die tijdloos blijkt. [...] Ik ben benieuwd van welk opwekkingslied we dat over 250 jaar kunnen zeggen”. **(21)**

Het valt mij overigens op, dat veel neo-katholieken kiezen voor óf een hele traditionele viering óf een ‘charismatische’. Hoe deze mensen samen te brengen? Waar is de verbinding?

Met Pinksteren 2023 waren er bij de bedevaart Parijs – Chartres 16.000 deelnemers met een gemiddelde leeftijd van 21 jaar. “Deze generatie heeft geen kerkelijk verleden, met regels om zich tegen af te zetten. Lange stiltes en veel zang, gregoriaanse hymnen, liederen van Emmanuel en ander stijlen [...] de liturgie is in het Latijn. [...] Wat zoeken deze veelal jonge mensen? [...] doorleefde sacraliteit, dat wil zeggen het heilige van God, zowel in liturgie als omgangsvormen”, aldus mgr. Joris Schröder in Katholiek Nieuwsblad. Een bedevaart met ‘gemengd’ repertoire, het trekt de jongeren dus wèl. **(22)**

Somberen of luisteren naar twintigers?

Begin juni 2023 waren er 15.000 bezoekers bij de EO Jongerendag in Rotterdam, het weekend eerder trok het pinksterfestival Opwekking naar schatting 60.000 bezoekers en dan met name jongere generaties. In 2024 respectievelijk 15.000 en ruim 63.000.

Wekelijks gaan nog een kleine 100.000 mensen naar de rooms-katholieke kerken. Kan de R.K. Kerkprovincie de generaties nog verbinden? Wat is daarvoor nodig?

Auteur Tabitha van Krimpen (25), Jonge Theoloog des Vaderlands van 2023, ziet de kloof tussen jongeren en de kerk groeien. De kerkelijke structuur op zijn kop zetten biedt volgens haar uitkomst. Veel jongeren zijn religieus analfabetisch opgegroeid, maar de kerken zien volgens haar de urgentie vaak niet. “Daar blijven ze doen wat ze altijd deden. Er wordt veel energie gestoken in het draaiende houden van lopende zaken”. Maar “onder jongeren is de vraag naar zingeving groot”, dus dat vraagt om duidelijk (en dus niet twijfelend) geloof en dus “is het essentieel om te weten waar je als geloofsgemeenschap voor staat”. Zie ziet dan ook “parallelismen tussen haar ideeën en het gedachtegoed van de Missionaire Parochie”. **(23)**

Conclusie

‘We bouwen en verfraaiden kerkgebouwen, maar vergaten de mensen die die gebouwen nooit binnengaan. We maakten de liturgie zo mooi mogelijk voor de mensen die naar de kerk kwamen, lieten de mensen die afhaakten stilletjes gaan en wachtten verder vooral af. De westerse Kerk zit in een grote identiteitscrisis, aldus de diagnose van James Mallon’, volgens een samenvatting door Patricia Willems van zijn *Als God renoveert*. (24)

We staan als vakvereniging of kerkmusicus wellicht op een kruispunt van wegen, misschien wel op een T-splitsing. Wat in de toekomst te doen als ‘kerkmusicus werkzaam in de kerk’? Moeten de vakverenigingen en kerkmusici helpen bij het opzetten van een goed liturgisch repertoire voor de komende Missionaire Parochies of zich afzijdig houden? Doorgaan op de weg, die we al ruim een eeuw bewandelen of zoeken naar samenwerking om te komen tot liturgisch verantwoorde vernieuwing in alle fusie-parochies? Willen we ‘wauw’ door uptempo en/of schoonheid en/of functionaliteit? *That’s the question*, Hallelujah/Amen!

Wie pakt/pakken de handschoen op?

Ruud Hoogenboom

Voor meer info en bladmuziek:

www.missionaireparochie.nl/muziek

<https://uprayse.nl/database>

<https://www.emmanuelnederland.nl/muziek/muziek>

James Mallon, *Als God renoveert* (2019), over ‘opbouwende muziek’: blz.126-140

Michael White en Tom Cororan, *Rebuilt* (2019), over ‘muziek’, blz.125-140

Folder *UPrayse! Music Ministry*

Voetnoten:

- 1) C.-W. van Vliet, *Op de markt*, in: *Muziek&Liturgie*, jrg.92, nr.5, okt. 2023, blz. 3
- 2) P. Ouwkerk, *Thinking fast or slow?*, in: *Muziek&Liturgie*, jrg.92, nr.3, juni 2023, blz. 3
- 3) S. Nieuwenhuijsen, A. Zielhorst, *Beeld van Den Bosch*, in: *Gregoriusblad*, nr.2, 2023, blz. 19
- 4) interview met S. van Dijk-Kroesbergen, *Bisdom Breda voert pastorale zones in*, in: *Katholiek Nieuwsblad*, nr.27, 7 juli 2023, blz. 13; mgr. R. van den Hout van het bisdom Groningen-Leeuwarden spreekt in zijn ‘visie-document’ over een “ongekende secularisatie”. In een interview zegt hij: “We zullen vanuit een minderheidssituatie moeten opereren en ons richten op de meer fundamentele zaken”; F. Paloni, *De toekomst van Groningen-Leeuwarden staat in het teken van de durf om los te laten*, in: *Katholiek Nieuwsblad*, nr.20/21, 15 mei 2024, blz. 4-5
- 5) N. de Clerck, *Lippendienst*, in: *Katholiek Nieuwsblad*, nr.12, 22 maart 2024; zie ook P. Willems, *Als God renoveert ... in je parochie* (deel 1), in: *Nieuwe Aarde*, 2024, nr.1, blz. 10-11
- 6) Bisdom Breda, april 2024, brochure *Nieuwe wijn in nieuwe zakken. Cultuurverandering: de pastorale bekering van de parochiegemeenschap*, blz. 10-11, 18
- 7) Bisdom Breda, brochure *Nieuwe wijn in nieuwe zakken*, blz. 12-17
- 8) Bisdom Breda, brochure *‘De liefde van Christus laat ons geen rust’. Over de ontwikkeling van de Missionaire Parochie in het bisdom Breda 2023-2033*; 2023, blz. 5
- 9) K. Blijdorp: *Liedboek – zingen en bidden in huis (1), evaluatie na tien jaar*, in: *Musica Sacra*, nr.105, juli 2023, blz. 12-13; ook Frank den Bakker had het over ‘bricolage’ (knutselwerk), maar dan positief: “dat je van losse onderdelen een nieuw geheel maakt”, F. den Bakker, *Praise & Worship*, in: *Gregoriusblad*, nr.3, 2022, blz. 6

- 10) E. Heijerman, *Een paradigmawisseling?*, in: Gregoriusblad, nr.2, 2023, blz. 3
- 11) E. Arons, *In liefde en geloof*, in: Katholiek Nieuwsblad, nr.38, 22 sept. 2023
- 12) interview met Bert Stolwijk in: Gregoriusblad, nr.1, 2024, blz. 18
- 13) E. Heijerman, *Een mausoleum?*, in: Gregoriusblad, nr.3, 2023, blz. 3
- 14) F. den Bakker, *Praise & Worship*, in: Gregoriusblad, nr. 2, 2022, blz. 6-10
- 15) D. Zwart, *Contra*, in: Gregoriusblad, nr. 2, 2022, blz. 6-10; zie ook het verslag van het 'symposium over de toekomst van de kerkmuziek', waar D. Zwart sprak – H. de Winter, *De toekomst van de kerkmuziek in een seculiere context*, in: Gregoriusblad, nr.2, 2023, blz. 7-9
- 16) H. de Winter, *De toekomst van de kerkmuziek in een seculiere context*, in: Gregoriusblad, nr.2, 2023, blz. 10-11
- 17) M. Hoondert, *Missionaire muziek*, in: Gregoriusblad, nr.1, 2023, blz. 8-12
- 18) R. Bot, *Missionaire muziek – realiteit of idee-fixe?*, in: Gregoriusblad, nr.3, 2023, blz. 6-11
- 19) B. en C. Suijkerbuijk, *Liturgie in de (missionaire) parochie. Een theorie in praktijk*, in: Communio, Internationaal Katholiek Tijdschrift, 2024, nr.1, jan.-febr.-maart 2024, blz. 37-51
- 20) E. Heijerman, *Een paradigmawisseling?*, in: Gregoriusblad, nr.2, 2023, blz. 3
- 21) TimZingt, *Oud berijmd*, in: EO Visie, nr.31/32, 5-18 augustus 2023, blz. 27
- 22) J. Schröder, *Bedevaart als brug*, in: Katholiek Nieuwsblad, nr.23, 9 juni 2023; de jeugd staat méér open: "Met name jongeren, niet belast met kerkelijke strijd en polarisatie, ondervinden de vreugde van het op weg gaan, van het zingen, bidden van het bijeen zijn. Zij ervaren in de bedevaartsoorden, en op weg er naartoe, een breuk met het alledaagse leven, het harde individualisme en het verslavende consumentisme", aldus A. Roes, *Mariazell, bedevaartsplaats en teken van hoop*, in: Katholiek Nieuwsblad, nr.18, 1 mei 2024
- 23) interview door L. van den Einden, *Twintigers aan de macht. 'Een kerk voor jongeren is een kerk voor iedereen'*, in: Katholiek Nieuwsblad, nr.23, 9 juni 2023, blz. 4, n.a.v. het verschijnen van *Bottom-up kerk: zijn waar twintigers zijn* van T. van Krimpen, uitg. KokBoekencentrum
- 24) P. Willems, *Westerse kerk in een grote identiteitscrisis*, in: Nieuwe Aarde, 2024, nr.2, blz. 7